

ISLAM

Christopher Partridge

Islam je danas najbrže rastuća religija i, s preko milijardu sljedbenika, druga u svijetu (nakon kršćanstva). Riječ 'islam' znači priznavanje i aktivnu predanost volji Alaha, jednog i jedinog Boga. Musliman je onaj koji priznaje Alaha i poslušno mu se predaje – predanost vodi spasenju. Zapravo bi se, u idealnom smislu, sva područja života – osobno, društveno i političko – trebala podvrgnuti božanskoj volji, kao što to objavljuje sveta knjiga islama – Kur'an.

Vjerovanja

Islam se zasniva na podvrgavanju Alahovoj volji kao što je to zapisano u Kur'anu koji za muslimane predstavlja doslovnu riječ Božju, što ju je Alah objavio svom odabranom poslaniku, proroku Muhamedu (570–642). Otuda je za islam temeljan dvočlani vjeroispovjedni zavjet poznat kao šehada: *La ilaha illa Allah; Muhammad rasul Allah* (Nema drugog boga osim Boga (Alaha) a Muhamed je njegov prorok). Prvo što proizlazi iz ovog ispovijedanja vjere jest da postoji samo jedan Bog; islam je strogo monoteistička religija. U islamu je zapravo najteži grijeh *širk*, poricanje Božje jedinstvenosti štovanjem nekoga ili nečega uz Boga. Ne smije biti štovanja drugih bogova niti idolatrije. Nije dovoljno samo priznavati Božje postojanje, nego, prema tumačenju šehade, mora postojati jednako snažno očitovanje koje kazuje: samo Bog je Bog.

Taj snažan naglasak na monoteizmu valja razumjeti u kontekstu religijskog okruženja u kojem je Muhamed odrastao. Muhamed je rođen u Meki, čiji su stanovnici štovali velikog boga Alaha zajedno s ostalim božanstvima, uključujući i tri božice poznate kao "kćeri Alaha". Upravo je takav oblik štovanja Muhamed smatrao grijehom te ga je posve odbacio u korist štovanja jedino Alaha. Taj prelazak na štovanje isključivo Alaha muslimani smatraju velikim postignućem

islama. Kad je riječ o monoteizmu, on nije bio nepoznat u drugim religijama. I kršćanstvo i judaizam strogo su monoteističke religije. Zapravo, islam ne samo da priznaje monoteističke korijene tih religija već i vjeruje da je Muhamed posljednji i najveći u nizu proroka ('pečat proroka') koji počinje s Abrahamom, prvim monoteistom, pa prema tome i prvim muslimanom (onaj koji se posve predaje jedino Bogu).

Prema tradicionalnim prikazima Muhamedova života, njegov je otac Abdulah umro prije njegova rođenja a njegova majka Amina umrla kad mu je bilo šest godina. Nakon smrti Muhamedove majke, njegov djed, duboko pobožan čovjek koji je zarađivao za život tako što je hodočasnike opskrbljivao vodom, skrbio se o Muhamedu sljedeće dvije godine, do svoje smrti. Muhamed je tada potpao pod skrb svoga strica Abu Taliba koji je također bio duboko religiozan čovjek. Živio je u relativno oskudnim prilikama otprilike do svoje 25. godine kada se oženio svojom poslodavkom, bogatom udovicom. A onda mu se oko 15 godina nakon toga (610.) u brdima pokraj Meke, kamo se povukao u osamu, ukazao anđeo Gabrijel (melek Džibril). Džibril mu je objavio da je određen za Alahova poslanika (*rasul*). Iako je Muhamed u početku iskusio sumnju u sebe na kraju se predao volji Alaha i počeo propovijedati poruku islama svojim sumještanima Mekancima. Muhamed je sve do smrti, 632. godine, nastavio primati objave na kojima se temelji Kur'an. (Riječ *qur'an* znači recitiranje, što ukazuje na njegovu u osnovi usmenu narav. To je poruka koja se treba kazivati i slušati.)

Cjeloviti Kuran, koji je nešto kraći od Novog zavjeta, sastoji se od 114 *sura* (poglavlja). Nakon prve sure, koja se naziva 'Otvaranje' i ima samo sedam stihova, daljnje sure poredane su prema dužini. Druga i najdulja sura ima 286 stihova, a najkraće sure, na kraju Kur'ana, imaju samo tri stiha. Bitno je

Andeo Gabrijel ukazuje se Muhamedu – iz osme sure Kur'ana. Turska, 1594–95.

da se Kur'an poima kao vječna riječ Božja, dakle ne smatra se da je nastao kao rezultat objave Muhamedu, nego da je postojao oduvijek, i prije Muhameda. Kada je Džibril prenio riječi Kurana Muhamedu, on je otkrio ono što je već postojalo, s obzirom na to da su kuranske objave dio vječne 'Glavne knjige' (sura 13:39) koja se naziva i 'pomno čuванom pločom' (sura 85:22). Otuda je za muslimane Kuran potpuno vjerodostojan u svakom pogledu, nepogrešiv sveti tekst božanskog podrijetla. Štoviše, on se smatra fizičkom manifestacijom božanskog. Iako su i drugi proroci (osobito Abraham, Mojsije, David i Isus) primali objave od Boga, danas se sve one smatraju iskrivljenima. Jedino Kuran ostaje čistom izvornom objavom koju je Bog uputio čovječanstvu. Prema tome, ako netko želi doznati Božju volju, Božju narav ili svrhu stvaranja, Kuran je jedini u kojeg se pritom može posve pouzdati.

I dok je Kuran za muslimane najviši duhovni autoritet, Muhamed, prema šehadi, kao izabrani Božji poslanik, dolazi odmah iza njega. On se zapravo često smatra 'savršenim čovjekom' koji je svoj život živio u bezgrješnosti. U skladu s time, sve što je on činio i govorio danas je značajno, budući da se smatra izravnim očitovanjem Božje vplje. Suna (Prorokov put), zbirka zgoda, priča, zapazanja i sjećanja sakupljenih u više knjiga smatra se povijesnim zapisom Muhamedovih egzemplarnih riječi i djela. Svako od tih kazivanja naziva se *hadis* (predaja). Ta su kazivanja stoga dopuna Kur'anu utoliko što zbirka *hadisa*, s obzirom na to da je Muhamed najpouzdaniji tumač Kur'ana, pomaže muslimanskoj zajednici u ispravnom tumačenju Kur'ana.

Pet je osnovnih vjerskih dužnosti poznatih kao 'pet stupova islama':

■ *Šehada* (ispovijed vjere) recitiranje je, iz dubine srca, dvostruke objave koja se odnosi na Boga i njegova izabranu poslanika: 'Nema drugoga boga osim Boga (Alaha), a Muhamed je njegov prorok.'

■ *Salat* (obrednu molitvu) vjernik mora obaviti u određene sate, pet puta dnevno, licem okrenut prema svetom gradu Meki, središtu islamske molitvene zajednice.

■ *Zekat* (davanje vjerskog priloga) osim što se smatra očitovanjem vjere, ujedno je oblik zadovoljavanja socijalnih i materijalnih potreba zajednice ustupanjem dijela vlastite imovine u znak zahvalnosti za Alahovu milost.

■ *Saum* (post) vjerska je obveza suzdržavanja od jela i pića od izlaska do zalaska sunca tijekom ramazana, devetog mjeseca islamskog kalendara.

■ Ako je ikako moguće, svaki bi musliman jednom u životu trebao obaviti hodočašće (hadž) u Meku. Pravo vrijeme za takvo hodočašće jest period od četiri dana u dvanaestom mjesecu islamskog lunarnog kalendara.

Suniti i šijiti

U islamu postoje dvije temeljne skupine: suniti i šijiti muslimani. Velika većina muslimana (između 85 i 90%) pripada sunitskoj skupini. Suniti se stoga smatraju islamskom srednjom strujom, a šijitske muslimane proglašavaju pripadnicima neortodoksne struje. Povijesna podjela na sunitske i šijitske muslimane ima korijene u razilaženju oko Muhamedova nasljednika. Kad je Muhamed iznenada umro većina njegovih sljedbenika proglasila je njegovog sudruga Abu Bekra prvim kalifom. Nakon njega uslijedila su još trojica kalifa. Tu su četvoricu počeli nazivati 'pravovjernim kalifima'. Muslimani koji su prihvaćali četvoricu prvih kalifa suni i hadisu pripisivali su veliki autoritet. Sukladno tome nazivali su se sunitima (prema suni). Ostali sljedbenici Muhameda nisu priznavali ovu nasljednu liniju tvrdeći da je Muhamed za svoga života za nasljednika odredio svoga zeta Alija (četvrti kalif). Oni su postali poznati kao Alijeva stranka ili *ši'a* 'Ali. Za šijitske

da se Kur'an poima kao vječna riječ Božja, dakle ne smatra se da je nastao kao rezultat objave Muhamedu, nego da je postojao oduvijek, i prije Muhameda. Kada je Džibril prenio riječi Kurana Muhamedu, on je otkrio ono što je već postojalo, s obzirom na to da su kuranske objave dio vječne 'Glavne knjige' (sura 13:39) koja se naziva i 'pomno čuванom pločom' (sura 85:22). Otuda je za muslimane Kuran potpuno vjerodostojan u svakom pogledu, nepogrešiv sveti tekst božanskog podrijetla. Štoviše, on se smatra fizičkom manifestacijom božanskog. Iako su i drugi proroci (osobito Abraham, Mojsije, David i Isus) primali objave od Boga, danas se sve one smatraju iskrivljenima. Jedino Kuran ostaje čistom izvornom objavom koju je Bog uputio čovječanstvu. Prema tome, ako netko želi doznati Božju volju, Božju narav ili svrhu stvaranja, Kuran je jedini u kojeg se pritom može posve pouzdati.

I dok je Kuran za muslimane najviši duhovni autoritet, Muhamed, prema šehadi, kao izabrani Božji poslanik, dolazi odmah iza njega. On se zapravo često smatra 'savršenim čovjekom' koji je svoj život živio u bezgrješnosti. U skladu s time, sve što je on činio i govorio nadasve je značajno, budući da se smatra izravnim očitovanjem Božje vplje. Suna (Prorokov put), zbirka zgoda, priča, zapazanja i sjećanja sakupljenih u više knjiga smatra se povijesnim zapisom Muhamedovih egzemplarnih riječi i djela. Svako od tih kazivanja naziva se *hadis* (predaja). Ta su kazivanja stoga dopuna Kur'anu utoliko što zbirka *hadisa*, s obzirom na to da je Muhamed najpouzdaniji tumač Kur'ana, pomaže muslimanskoj zajednici u ispravnom tumačenju Kur'ana.

Pet je osnovnih vjerskih dužnosti poznatih kao 'pet stupova islama':

■ *Šehada* (ispovijed vjere) recitiranje je, iz dubine srca, dvostruke objave koja se odnosi na Boga i njegova izabranu poslanika: 'Nema drugoga boga osim Boga (Alaha), a Muhamed je njegov prorok.'

■ *Salat* (obrednu molitvu) vjernik mora obaviti u određene sate, pet puta dnevno, licem okrenut prema svetom gradu Meki, središtu islamske molitvene zajednice.

■ *Zekat* (davanje vjerskog priloga) osim što se smatra očitovanjem vjere, ujedno je oblik zadovoljavanja socijalnih i materijalnih potreba zajednice ustupanjem dijela vlastite imovine u znak zahvalnosti za Alahovu milost.

■ *Saum* (post) vjerska je obveza suzdržavanja od jela i pića od izlaska do zalaska sunca tijekom ramazana, devetog mjeseca islamskog kalendara.

■ Ako je ikako moguće, svaki bi musliman jednom u životu trebao obaviti hodočašće (hadž) u Meku. Pravo vrijeme za takvo hodočašće jest period od četiri dana u dvanaestom mjesecu islamskog lunarnog kalendara.

Suniti i šijiti

U islamu postoje dvije temeljne skupine: suniti i šijitski muslimani. Velika većina muslimana (između 85 i 90%) pripada sunitskoj skupini. Suniti se stoga smatraju islamskom srednjom strujom, a šijitske muslimane proglašavaju pripadnicima neortodoksne struje. Povijesna podjela na sunitske i šijitske muslimane ima korijene u razilaženju oko Muhamedova nasljednika. Kad je Muhamed iznenada umro većina njegovih sljedbenika proglasila je njegovog sudruga Abu Bekra prvim kalifom. Nakon njega uslijedila su još trojica kalifa. Tu su četvoricu počeli nazivati 'pravovjernim kalifima'. Muslimani koji su prihvaćali četvoricu prvih kalifa suni i hadisu pripisivali su veliki autoritet. Sukladno tome nazivali su se sunitima (prema suni). Ostali sljedbenici Muhameda nisu priznavali ovu nasljednu liniju tvrdeći da je Muhamed za svoga života za nasljednika odredio svoga zeta Alija (četvrti kalif). Oni su postali poznati kao Alijeva stranka ili *ši'a* 'Ali. Za šijitske

muslimane autoritet počiva u Bogom izabranom vodi zajednice, imamu, a imamat je nasljedan i pripada isključivo Alijevim potomcima. Prema šijitskoj teologiji Alah daje po jednog imama za svako razdoblje iako je imam ponekad skriven. Kur'an je za obje islamske grane glavni izvor autoriteta no šijitski muslimani ne priznaju vjerodostojnost sunitskih zbirki *hadisa*. One su, prema mišljenju šijita, pristrana tumačenja kojima je cilj negiranje vjerovanja u vodeću ulogu šijitske zajednice. Stoga su šijiti sastavili vlastita tumačenja Kur'ana. Šijiti su se u međuvremenu podijelili u tri glavne struje, imamite, zajdite i ismailite. Šijiti, kojih ima tek oko 40 milijuna, žive u Iranu, Libanonu, na Indijskom potkontinentu, u Jemenu, Bahreinu i Iraku. Pritom je šijitski islam najzastupljeniji u Iranu, gdje predstavlja službenu religiju još od 16. stoljeća.

Sufizam

Još jedan osobito značajan smjer u islamu, koji usto izaziva najveće zanimanje suvremenog Zapadnog svijeta, jest sufizam ili *tesavuf*, često opisivan kao islamski misticizam. (Kao što je vidljivo iz članaka u ovom poglavlju, mnogi su trendovi i pokreti unutar suvremenog islama koji se mogu opisati kao nove religije ili alternativni duhovni pokreti inspirirani sufizmom.) Već na samom njegovom početku u islamu su se počele razvijati mistične ideje. Sufizam je zapravo moguće objasniti kao protestni pokret protiv vjere koja je sve više postajala izrazito legalističkom i naglašavala poslušnost Alahu koga se smatra transcendentnim, drugačijim od svega stvorenoga. Neki su muslimani međutim tragali za pobožnijom, prisijskom i osobnijom spiritualnošću, poput sufijskih mislilaca koji su pozivali na život ispunjen predanom ljubavlju prema Bogu. Zapravo bi se cilj sufizma mogao sažeti kao duhovno sjedinjenje s Bogom kroz ljubav.

Sufizam, koji ima sljedbenike i u sunitskom i u šijitskom islamu, organiziran je u *tarikate*

(redove ili putove duhovnog vodstva). Od 12. stoljeća *tarikati* su se razvili u velika, čvrsto organizirana mistična bratstva, predvođena *pirom* ili *šejhom* (duhovnim vođom). Učenja šejhova širili su njihovi odabrani predstavnici, *kalifi* – koji bi zatim često uspostavljali vlastita duhovna središta. Razni sufijski šejhovi i njihovi kalifi poučavali su svoje učenike vlastitim metodama putem kojih vjernik može iskusiti Božju blizinu i napokon ostvariti sjedinjenje s Alahom.

Većina sufijskih pokreta naučava da su Alah i vjernik odvojeni entiteti. Kao što su za pravu ljubavnu vezu potrebne dvije osobe jednako je tako i s božansko-ljudskom vezom da bi se u njoj mogla gajiti odanost i ljubav. Međutim, kao i kod mističkih putova u drugim religijskim tradicijama, neki su sufiji razvili shvaćanje o jedinstvu Boga i čovjeka. Pojedini su sufijski mislioci otišli tako daleko da su se počeli poistovjećivati s Bogom. Tako je, primjerice, znameniti sufijski mistik al-Hallaj (858–922), koji je podnio mučeničku smrt zbog svojih kontroverznih ideja, izrekao slavu tvrdnju *anā 'al-Haqq*, u prijevodu 'Ja sam Istina'. Ta se izjava na prvi pogled ne mora činiti suviše kontroverznom, no ima li se na umu da je jedan od najvažnijih Božjih atributa u sufizmu al-Haqq (Istina), njezino puno značenje postaje posve jasnim.

Islam danas

Posljednjih je godina islam doživio značajan rast, no jednako tako i pojavu intelektualnih, vjerskih, etničkih i kulturalnih razlika. Primjerice, neki reformisti nastoje islam učiniti kompatibilnim s modernim zapadnjačkim svijetom, dok s druge strane oživljavaju razni pokreti koji u Zapadnom sekularizmu i kapitalizmu vide prijetnju za islamski kulturni i vjerski identitet. Neki se pak pokreti identificiraju s određenim etničkim zajednicama, poput afričko-američke Islamske nacije. Zapravo, iako sufizam stječe sve veći utjecaj, najizrazitiji trend u suvremenom islamu jest onaj kojeg se najčešće označava

kao 'fundamentalistički' ili 'islamistički'. Pojam 'fundamentalistički' pojavio se 1920. godine da bi opisao pokret za obranu 'fundamentalnih vjerovanja' protestantskog kršćanstva, a tek će se kasnije, 1979. godine, proširiti na iranske revolucionare da bi opisao njihov vjerski inspiriran politički aktivizam. Otada se tim pojmom označavaju brojni 'desničarski' pokreti – uključujući (u islamu) Hamas (Izrael

Svake godine oko dva milijuna muslimana obavi hodočašće u Meku.

/Palestina), Talibane (Afganistan) i Tablighi Jama'at (međunarodni prozelitistički pokret) – koji se prepoznaju kao glavni poticatelj brojnih ekstremističkih akcija, uključujući bombaše samoubojice, aferu sa Rushdijem i prije svega terorističke napade na tornjeve Svjetskog trgovinskog centra i na Pentagon 11. rujna 2001. godine (vidi *Fundamentalizmi).

Mada je islam, povijesno gledajući, religija ne-Zapadnog svijeta, on je danas globalna vjera koja se širi diljem Zapada. Ta globalna nazočnost dovela je do značajnog povezivanja

s modernim svijetom i do važnih novih pojava. Modernistička misao unutar islama, kao što ističe David Waines,

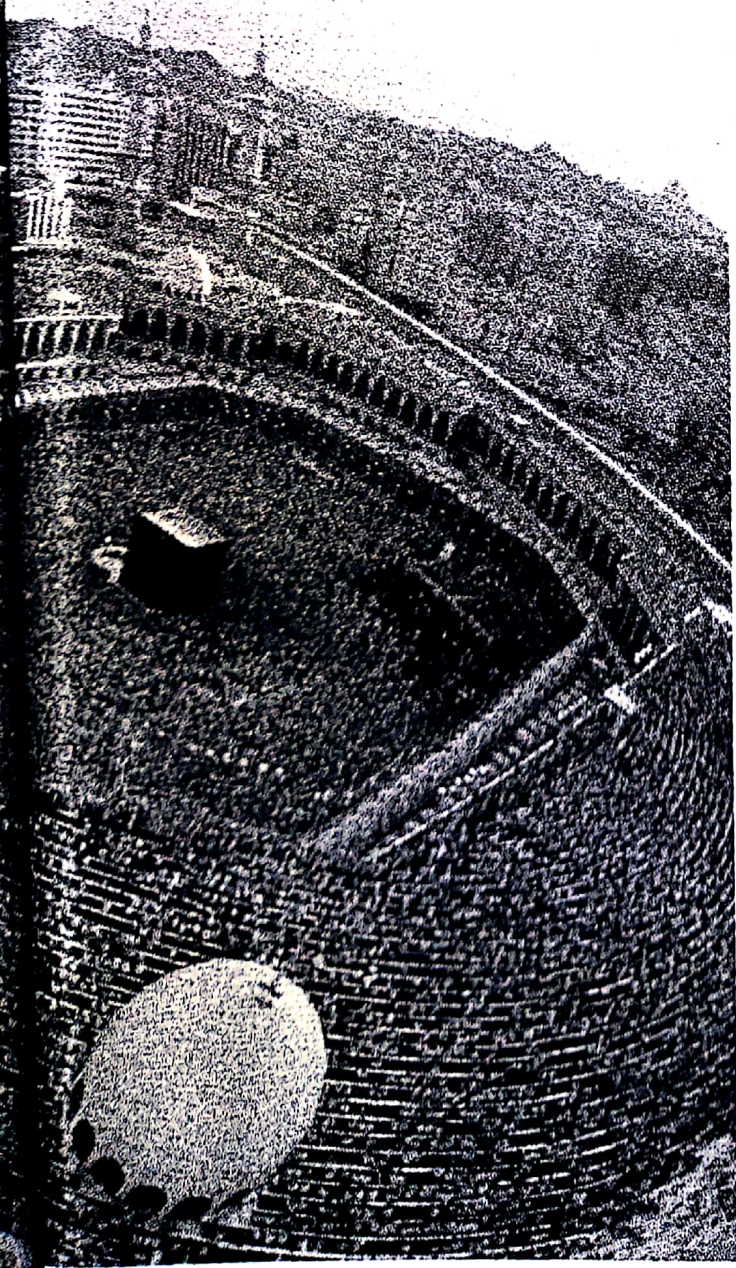
na različite je načine nastojala smanjiti tradicionalnu povlaštenost muškaraca unutar islamske obitelji: dokazujući da je prava namjera Kurana podržavanje monogamnog braka, a ne poligamije; povišujući minimalnu dobnu granicu za ženidbu mladića i djevojaka i ukidajući na taj način vjenčanja u dječjoj dobi; uvodeći restriktivne odredbe glede prava muškaraca na razvod i

proširujući osnove s kojih žene mogu podnijeti zahtjev za razvod braka te prilagođujući se običajnom pravu koje utječe na povjeravanje brige o djeci u slučaju raspada braka. Duboke strukturalne promjene u modernim muslimanskim društvima, između ostalog promicanje jednakog prava na obrazovanje za djevojčice i dječake, ekonomski pritisak koji tjera žene na tržište rada te muška migracija u potrazi za boljim poslovima – dodatno su potkopali drevnu patrijarhalnu strukturu.

Osim toga, iako su mnoge nove skupine i pokreti unutar islama zadržali konzervativne stavove te se, osobito na Zapadu, nastoje izdvojiti iz svog kulturnog okruženja, na djelu su pomaci, vidljivi u sufijskom redu

*Haqqanijeve nakšibendije (Haqqani Naqshbandis) ili u Hazrat Inayat Khanovom

*Sufijskom redu Zapada (Sufi Order of the West) – koji pokazuju daleko veću otvorenost i inovativnost.

Derviški red Halveti-Jerrahija (halvetije)

Ron Geaves

Ovaj turski sufijski red (također poznat i kao derviški red jerahije) temelji se na životu i učenjima pira Nurreddina al-Jerrahija (1678–1721). Pir Nurredin, utemeljitelj tog novog tarikatta (reda), imenovan je u dobi od 19 godina glavnim sucem Egipta koji je bio pod otomanskom vlašću. No kako je njegov odlazak iz Istanbula odlagan, on je u međuvremenu upoznao Ali Alauddina al-Khalwatia Kostendilija, pripadnika sufijske grane Jalwatiyyah, reda Khalwati, koji mu je postao duhovnim učiteljem. Pir Nurredin ostao je u Istanbulu do smrti svoga zaštitnika i sufijskog učitelja, 1704. godine. U to je vrijeme Nurredin postao novi pir (duhovni vođa) utemeljivši u dobi od 26 godina vlastiti red